

Dr. VERONICA REBREANU

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Curs pentru studenții anului I

Ediția a 2-a, revizuită și adăugită

CUPRINS

PRECIZĂRI INTRODUCTIVE	XIII
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE	XIX
CAPITOLUL I. INTRODUCERE ÎN STUDIUL DREPTULUI	1
1.1. Etimologia și sensurile termenului „drept”	1
1.1.1. Etimologia termenului „drept”	2
1.1.2. Sensuri/accepțiuni uzuale ale termenului „drept”	3
1.1.3. Sensurile termenului „drept” în accepțiune juridică	9
1.2. Conceptul și definiția dreptului	17
1.2.1. Conceptul de drept	17
1.2.2. Definițiile dreptului	28
1.3. Accepțiunile consacrate ale noțiunii de „drept”	39
1.3.1. Din perspectiva dreptului ca ansamblu de norme juridice: drept obiectiv/drept pozitiv	40
1.3.2. Din perspectiva prerogativelor subiectelor unui raport juridic: drept subiectiv/obligație	46
1.3.3. Din perspectiva conținutului normelor juridice: drept substanțial – drept procesual	50
1.3.4. Din perspectiva componentei naționale sau internaționale drept intern – drept internațional	51
1.3.5. Din perspectiva naturii raporturilor juridice pe care le reglementează drept public – drept privat	52
1.4. Dreptul natural	60
1.5. Știința dreptului sau științele juridice?	62
1.5.1. Clarificarea termenilor	62
1.5.2. Câteva caracteristici ale științelor juridice conturate în literatura de specialitate	64
1.5.3. Clasificarea științelor juridice	67
CAPITOLUL II. TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI	71
2.1. Precizări terminologice	71
2.2. Locul Teoriei dreptului în sistemul științelor juridice	71
2.3. Trăsăturile Teoriei generale a dreptului	72
2.4. Teoria generală a dreptului – disciplină didactică	74

CAPITOLUL III. SPECIFICUL DREPTULUI	77
3.1. Metode de cercetare științifică a dreptului	77
3.2. Cunoașterea dreptului/cultura juridică, limbaj și stil în științele juridice	80
3.2.1. Formele cunoașterii	80
3.2.2. Stilul juridic și limbajul juridic	80
3.3. Gândire juridică	81
3.4. Clarificări terminologice	82
3.5. Factorii de determinare a dreptului	84
3.6. Funcțiile dreptului	87
3.7. Finalitățile dreptului	89
3.8. Normativitatea juridică	90
3.9. Principiile dreptului	93
3.10. Constantele dreptului	95
 CAPITOLUL IV. INTERDEPENDENȚA DINTRE DREPT ȘI STAT	 101
4.1. Etimologia, sensurile și definiția termenului „stat”	101
4.2. Legătura dintre stat și drept	103
4.3. Constantele statului	103
 CAPITOLUL V. SISTEMUL DREPTULUI	 107
5.1. Considerații generale. Conceptul de sistem al dreptului	107
5.2. Elementele componente ale sistemului dreptului (norma juridică, instituția juridică, ramura de drept – criterii de delimitare)	109
5.3. Ramuri de drept – definiții	113
 CAPITOLUL VI. NORMA JURIDICĂ	 117
6.1. Considerații generale	117
6.2. Normele juridice	118
6.2.1. Definiția normei juridice	119
6.2.2. Caracteristicile normelor juridice	120
6.3. Structura logico-juridică a normei juridice (ipoteza, dispoziția, sanctiunea)	123
6.3.1. Ipoteza	123
6.3.2. Dispoziția	125
6.3.3. Sanctiunea	128

6.4. Clasificări ale normelor juridice	134
6.4.1. După criteriul ramurii de drept sau al domeniului supus reglementării	134
6.4.2. După criteriul forței juridice	134
6.4.3. După criteriul sferei de aplicare și al gradului de generalitate	134
6.4.4. După criteriul structurii logice și al tehnicii juridice de redactare	135
6.4.5. După criteriul modului de reglementare a conduitei sau al naturii, al caracterului conduitei, respectiv al caracterului dispozițiilor	135
6.4.6. După criteriul conținutului lor de referință	136
CAPITOLUL VII. IZVOARELE FORMALE ALE DREPTULUI	139
7.1. Precizări terminologice	139
7.2. Clasificarea izvoarelor formale ale dreptului	140
7.3. Clasificarea izvoarelor dreptului în sistemul dreptului românesc	140
7.3.1. Izvoarele formale ale dreptului	141
CAPITOLUL VIII. ACȚIUNEA NORMEI JURIDICE ÎN TIMP, SPAȚIU ȘI ASUPRA PERSOANELOR	145
8.1. Considerații generale	145
8.2. Principii generale și principii conexe privind aplicabilitatea normei juridice	146
8.3. Excepții: retroactivitatea și ultraactivitatea	146
8.4. Reguli generale privind intrarea în vigoare a normelor juridice și perioada de valabilitate	147
8.4.1. Momentul intrării în vigoare	147
8.4.2. Intervalul de timp în care se aplică norma juridică	149
8.5. Încetarea acțiunii normei juridice în timp	149
8.5.1. Abrogarea sau ieșirea din vigoare	149
8.5.2. Încetarea acțiunii în timp a legilor temporare	150
8.5.3. Desuetudinea sau căderea în desuetudine	151
8.5.4. Prevederea constituțională privind efectul deciziilor Curții Constituționale	151
8.6. Acțiunea normei juridice în spațiu și asupra persoanelor. Noțiunea de teritoriu în sens juridic	151
8.7. Principiul aplicabil acțiunii normei juridice în spațiu și asupra persoanelor	152

8.8. De la aplicarea acestui principiu, care nu este absolută, există derogări cunoscute sub denumirea generică de „excepțiile extrateritorialității”	152
8.8.1. Imunitatea diplomatică	152
8.8.2. Imunitatea consulară	152
8.8.3. Regimul juridic al unor categorii de străini (necetățeni ai statului pe al căror teritoriu se află)	153

CAPITOLUL IX. TEHNICA JURIDICĂ NORMATIVĂ **155**

Elaborarea normelor juridice. Tehnica legislativă	155
9.1. Considerații generale	155
9.2. Tehnica juridică – tehnica normativă – tehnica legislativă – legistica formală	165
9.3. Principiile tehnicii de elaborare a actelor normative	173
9.4. Etapele tehnicii de elaborare a actelor normative	181
9.5. Părțile constitutive ale actelor normative	184
9.6. Structura tehnico-juridică a actului normativ	187
9.7. Sistematizarea conținutului actului normativ	189
9.8. Sistematizarea actelor normative	190
9.9. Evenimente legislative	191
9.10. Limbaj și stil în elaborarea actelor normative	193

CAPITOLUL X. INTERPRETAREA NORMEI JURIDICE **197**

10.1. Noțiunea, necesitatea și obiectul interpretării normei juridice	197
10.1.1. Necesitatea interpretării normelor juridice	198
10.1.2. Obiectul interpretării	199
10.2. Formele interpretării normelor juridice	199
10.2.1. Interpretarea oficială	199
10.2.2. Interpretarea neoficială	200
10.3. Metodele de interpretare a normelor juridice	200
10.4. Rezultatul interpretării normelor juridice	201
10.5. Situații de ilicit în demersul interpretării normelor juridice	201
<i>Concluzii</i>	201

CAPITOLUL XI. TRANSPUNEREA ÎN PRACTICĂ A NORMELOR JURIDICE

SAU REALIZAREA DREPTULUI **203**

11.1. Noțiunea de realizare și aplicare a dreptului. Căile de înfăptuire a „realizării” dreptului	203
11.1.1. Realizarea dreptului	203
11.1.2. Căile de înfăptuire a „realizării” dreptului	204
11.2. Forma și caracteristicile actelor de aplicare a dreptului: acte de aplicare normativă și acte de aplicare individuală	204
11.2.1. Actele de aplicare normativă	205
11.2.2. Actele de aplicare individuală	205
11.3. Asemănări și deosebiri între actele normative și actele de aplicare individuală	207
11.3.1. Asemănări existente între actele normative și actele de aplicare individuală	207
11.3.2. Deosebiri dintre actele normative și actele de aplicare individuală	207
11.4. Fazele de aplicare individuală a normelor juridice	208
11.5. Aplicarea și interpretarea normelor juridice prin analogie	210

CAPITOLUL XII. RAPORTUL JURIDIC **213**

12.1. Specificul raportului juridic sau caracteristicile raporturilor juridice	214
12.2. Condițiile nașterii unui raport juridic	215
12.2.1. Norma juridică prin care să fie reglementat raportul respectiv (condiția general-abstractă)	215
12.2.2. Faptul juridic (condiție concretă)	216
12.3. Elementele (subiecte, conținut, obiect) raportului juridic	218
12.3.1. Subiectele raportului juridic	218
12.3.2. Conținutul raportului juridic	222
12.3.3. Obiectul raportului juridic	224
12.4. Specificul raportului juridic de constrângere	225
<i>Concluzii</i>	226

CAPITOLUL XIII. RĂSPUNDEREA JURIDICĂ **227**

13.1. Distincția răspundere (juridică) – responsabilitate	227
13.2. Noțiunea de răspundere juridică	231
13.3. Caracteristicile răspunderii juridice	234
13.4. Principiile răspunderii juridice	236

13.4.1. Principiul răspunderii pentru fapta săvârșită cu vinovăție	236
13.4.2. Principiul răspunderii personale	236
13.4.3. Principiul justeței sancțiunii	237
13.4.4. Principiul unicității sancțiunii	238
13.4.5. Principiul proporționalității	239
13.4.6. Principiul celerității tragerii la răspundere	239
13.4.7. Principiul legalității răspunderii	240
13.5. Condițiile răspunderii juridice	240
13.5.1. Să existe subiectul răspunderii juridice – să fie cunoscut autorul faptei ilicite	241
13.5.2. Să existe conduita ilicită	241
13.5.3. Să existe vinovăția	244
13.5.4. Să existe legătura causală dintre fapta ilicită și rezultatul dăunător	246
13.6. Modalitățile săvârșirii conduitei ilicite	246
13.7. Formele conduitei ilicite și formele răspunderii juridice	246
13.7.1. După natura normei juridice încălcate	247
13.7.2. După scopul urmărit	250
13.7.3. După conținut	251
13.7.4. După forma actului juridic prin care este consacrată	251
13.7.5. După procedura care consacră răspunderea juridică	251
<i>Concluzii</i>	251

CAPITOLUL XIV. CÂTEVA ELEMENTE PRIVIND

INSTITUȚIILE ȘI PROFESIILE JURIDICE	253
--	------------

ANEXA 1. RECOMANDĂRI BIBLIOGRAFICE	255
---	------------

ANEXA 2. MINI-DICȚIONAR DE TERMENI JURIDICI	265
--	------------

CAPITOLUL I. INTRODUCERE ÎN STUDIUL DREPTULUI^[1]

- 1.1. *Etimologia și sensurile termenului „drept”*; 1.1.1. *Etimologia termenului „drept”*;
1.1.2. *Sensuri/accepțiuni uzuale ale termenului „drept”*; 1.1.3. *Sensurile termenului „drept” în accepțiune juridică*; 1.2. *Conceptul și definiția dreptului*; 1.3. *Clasificarea dreptului*;
1.3.3. *Din perspectiva dreptului ca ansamblu de norme juridice*; 1.3.4. *Din perspectiva prerogativelor subiectelor unui raport juridic*; 1.3.5. *Din perspectiva conținutului normelor juridice*; 1.3.6. *Din perspectiva componentei naționale sau internaționale*;
1.3.7. *Din perspectiva naturii raporturilor juridice pe care le reglementează*;
1.4. *Dreptul natural*; 1.5. *Știința dreptului sau științele juridice?*

1.1. Etimologia și sensurile termenului „drept”

Pentru explicarea cât mai corectă a noțiunii de „drept”, trebuie mai întâi clarificată etimologia acesteia și evidențierea sensurilor consacrate, după care se poate

^[1] A se vedea și: G. BOBOȘ, C. BUZDUGAN, V. REBREANU, *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 2009 sau 2010; M. BĂDESCU, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Hamangiu, București, 2020; I. CETERCHI, I. CRAIOVAN, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 1999; I. CRAIOVAN, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Sibila, Craiova, 1999; I. DOGARU, D.C. DĂNIȘOR, G. DĂNIȘOR, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Științifică, București, 1999; H.L.A. HART, *Conceptul de drept*, CEU PRESS, Ed. Sigma, Chișinău, 1999; D. MAZILU, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, Colecția Juridica, Seria Biblioteca studentului, București, 1999; I. MİCESCU, *Curs de drept civil*, Ed. All Beck, Seria Juridica, Colecția Restitutio, București, 2000, p. 49-54; G.C. MIHAI, R.I. MOTICA, *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*, Ed. All, București, 1997; G. MIHAI, *Teoria Dreptului*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008; G.C. MIHAI, R.I. MOTICA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, Colecția Juridica, Seria Curs universitar, București, 2001; C. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 2001; N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, Colecția Juridica, Seria Curs universitar, București, 2002; N. POPA, M.-C. EREMIA, S. CRISTEA, *Teoria generală a dreptului*, ed. a 2-a, Ed. All Beck, București, 2005; N. POPA, M.-C. EREMIA, D.-M. DRAGNEA, *Teoria generală a dreptului. Sinteze pentru seminar*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 4; S. POPESCU, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 2000; V. REBREANU, *Teoria generală a dreptului. Suport pentru seminar*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010; I. SANTAI, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2007; A. SIDA, D. BERLINGHER, *Teoria generală a dreptului*, Ed. „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2007, p. 45-47; C. TITĂ, *Teoria generală a dreptului, Curs universitar*, Ed. Universul Juridic, București, 2020; C. TRANDAFIR, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Sitech, Craiova, 2008; C. VOICU, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 2002; R.P. VONICA, *Introducere generală în drept*, Ed. Lumina Lex, București, 2000 ș.a.

Încerca găsirea unui răspuns la întrebarea: Ce este dreptul?^[1], ținând cont și de elementele pe care le considerăm inseparabile noțiunii de „drept”. Totodată, considerăm esențială în demersul propus și dimensiunea istorică a dreptului^[2].

Odată stabilite sensurile noțiunii de „drept” și conținutul acestora, este mai ușoară comunicarea corectă și înțelegerea fenomenului juridic în integralitatea sa.

1.1.1. Etimologia termenului „drept”

1. Sub aspect **etimologic**, este deja consacrat în doctrină^[3] faptul că termenul sau cuvântul „drept” își are originile în cuvântul latinesc *directum/directus* al cărui sens original exprima drept, în linie dreaptă^[4], ideea de rectiliniu, în înțeles material sau fizic, unghi drept, de ceva direct^[5], ori o regulă de conduită, fără a-i fi specificat conținutul^[6]. O asemenea accepțiune a cuvântului „drept” este și în prezent utilizată, atât în vorbirea curentă cât și în limbajul unor domenii de activitate și/sau în științele exacte^[7].

^[1] A se vedea *Infra*, Capitolul I. Introducere în studiul dreptului... 1.2. Conceptul și definiția dreptului.

Este una dintre întrebările spre care își îndreaptă atenția mulți oameni de știință care au în vedere fenomenul juridic în ansamblul său.

^[2] Pentru dezvoltări, a se vedea: G. BOBOȘ, *Statul și dreptul în civilizația și cultura universală*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2006; I. SANTAI, *Teoria generală a dreptului*, Ed. ALMA MATER, Sibiu, 2011, p. 87-102 ș.a.; Totodată, a se vedea și *Infra*, Capitolul III. Specificul dreptului. ... 3.3. Factorii de determinare a dreptului.

^[3] L. BARAC, *Elemente de teoria dreptului*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 12; A. BLEOANCĂ, *Teoria generală a dreptului*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2018; G. BOBOȘ, C. BUZDUGAN, V. REBREANU, *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 2009 sau 2010, p. 17; I. CETERCHI, I. CRAIOVAN, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1993; N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, Colecția Juridica, Seria Curs universitar, București, 2002, p. 35; N. POPA (COORD.), E. ANGHEL, C. ENE-DINU, L. SPĂTARU-NEGURA, *Teoria generală a dreptului. Caiet de seminar*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 24; I. SANTAI, *Teoria generală a dreptului*, Ed. ALMA MATER, Sibiu, 2011, p. 8; A. SIDA, D. BERLINGHER, *Teoria generală a dreptului*, Ed. „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2007, p. 9 ș.a.

^[4] Conform G. GUȚU, *Dicționar latin-român*, ed. a 3-a, Ed. Științifică, București, 1973, p. 182.

^[5] A. SIDA, *Introducere în Teoria general a dreptului*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1999, p. 10.

^[6] I. CETERCHI, I. CRAIOVAN, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. ALL, București, 1992, p. 15.

^[7] A se vedea *Infra*, 1.2. Sensurile/accepțiunile nejuridice ale termenului „drept” ... b) În științele exacte.

A fost formulată și opinia^[1] potrivit căreia la originea termenului „drept” a stat și cuvântul latinesc *dirigo* (-ere, -rex, -rectum) care, pe lângă înțelesul de a îndrepta, a alinia, mai însemna și a cârmui, a dirija sau orienta, a conduce^[2]. Prin evoluție și combinarea acestor termeni, cuvântul „drept” a început a exprima ideea de conducere sau cârmuire dreaptă a oamenilor, de a-i dirija pe linia dreaptă a conduitei sau faptelor stabilite prin norme sau legi, de a decide în mod corect, în baza legilor.

De la înțelesul original, termenul drept a primit încă din antichitate și alte accepțiuni, atât juridice, cât și nejuridice, după cum vom vedea în cele ce urmează:

1.1.2. Sensuri/accepțiuni uzuale ale termenului „drept”

1.1.2.1. În accepțiunea filosofică termenul a fost utilizat încă de Aristotel, Platon și alți filosofi antici pentru a exprima **ideea de echitate, de justețe, de dreptate, în înțeles preponderent etic** (drept-nedrept, just-injust, a da fiecăruia ceea ce i se cuvine, de a fi corect etc.).

Dacă pornim de la afirmația atribuită lui Platon care considera filosofia ca fiind „un dialog al sufletului cu sine însuși”^[3], ar însemna că tocmai din acest dialog al sufletului cu sine însuși privind fenomenul juridic ar rezulta filosofia dreptului, respectiv și sensurile menționate în paragraful anterior date termenului drept. Sensurile de mai sus rezultă și din faptul că filosofia dreptului „privește dreptul în esența sa universală”^[4].

Lucrurile sunt, însă, mult mai profunde, căci în definirea/explicarea/analizarea dreptului trebuie luată în considerare prezența aspectului moral, dar și a unor principii superioare care ar trebui să existe în fiecare ființă umană care se consideră liberă. Socrate le-a ridicat pe culmi atât de înalte, greu de atins chiar și azi, respingând teoriile dreptății prin care este acreditată nedreptatea, precum și principiile care adăpostesc excepții^[5].

În realitate, în practica de zi cu zi, din orice perspectivă am aborda fenomenul juridic, respectiv dreptul, el nu poate fi separat de morala și valorile comunității la care ne raportăm, acestea stând la baza formării conștiinței fiecărui membru al acelei comunități, conștiință de care depind în cea mai mare parte actele și faptele

[1] A. SIDA, *I.TGD*, 1999, p. 10.

[2] *Dirigo vitam ad normam* – a ordona viața după o normă; *dirigo utilitatem honestitate* – a raporta utilitatea la ce este moral. Conform G. GUȚU, *Dicționar latin-român*, ed. a 3-a, Ed. Științifică, București, 1973, p. 183.

[3] *Apud* H. GRENIER, *Marile doctrine morale*, Ed. Humanitas, Colecția *Ce știu?*, București, 1995, p. 15.

[4] C. STROE, *Reflecții filosofice asupra dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 34.

[5] H. GRENIER, *Marile doctrine morale*, Ed. Humanitas, Colecția *Ce știu?*, București, 1995, p. 12.

noastre. Nimeni nu poate gândi în locul meu, și, chiar dacă există și un universal al ideii de justiție, echitate, în realitate fiecare ființă umană are și o abordare subiectivă, personală a acestor înțelesuri pe baza cărora acționează, dar care ne ajută și să ne trecem printr-un filtru rațional faptele, evitând aplicarea mecanică a regulilor (și aici ne referim în special la normele juridice)^[1].

După părerea noastră, din orice perspectivă am aborda/studia/analiza fenomenul juridic, începând cu adoptarea normelor juridice, trecându-l prin transpunerea în practică într-un fel sau altul, în activitatea de aplicare a sancțiunilor în cazul încălcării normelor juridice, trebuie avut în vedere și sensul filosofic al termenului drept^[2].

1.1.2.2. Din punct de vedere teologic, se vorbește despre dreptatea sau justiția divină. Dacă în lumea antică Heraclit considera că lui Zeus nu-i pasă de ceea ce este drept sau nedrept^[3], în scrierile creștine se face de multe ori referire la faptul că Domnul este bun și drept.

Dar ce înseamnă acest a fi drept al Domnului, respectiv al omului? Găsim în Psaltire afirmații cum ar fi^[4]: „Bun și drept este Domnul, pentru aceasta lege va pune celor ce greșesc în cale.”^[5]; „Bucurați-vă, dreptilor; celor drepti li se cuvine laudă”. „Că drept este cuvântul Domnului, și toate lucrurile Lui întru credință”^[6]. „Ochii Domnului spre cei drepti și urechile Lui spre rugăciunea lor.” „Strigat-au dreptii și Domnul i-a auzit, și din toate necazurile lor i-a izbăvit.”^[7] „Legea Dumnezeului său în inima lui, și nu se vor poticni pașii lui.”^[8] Exemplele pot continua. Sensul cu care am

[1] „Putem să construim cu pricepere cele mai ingenioase mașinării în domeniul fizicii, ..., fără să fi trăit niciodată cruda, iritanta, infinit de exigenta experiență a reflecției pe care o trăiește orice om care a început să se întrebe dacă ceea ce se pregătește să facă **este cu adevărat drept** sau doar util, avantajos, ..., și care își dă seama că **rezolvarea acestei probleme presupune o judecată liberă, personală, inventivă, cu totul diferită de aplicarea mecanică a unei reguli oarecare**” (s.a.), H. GRENIER, *Marile doctrine morale*, Ed. Humanitas, Colecția *Ce știu?*, București, 1995, p. 12-13.

[2] Pentru dezvoltări, a se vedea: I. CRAIOVAN, *Gânduri juridice*, Ed. Universul Juridic, Colecția eseuri, București, 2017; J.W. HARRIS, *Legal Philosophies*, second edition, LexisNexis UK, Butterworths, London, 2003; N. POPA, I. DOGARU, G. DĂNIȘOR, D.C. DĂNIȘOR, *Filosofia dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, București, 2002; A. SEN, *The Idea of Justice*, Penguin Books, London, 2010 și altele asemenea. Pentru mai multe titluri, a se vedea și Bibliografia de la finele prezentului volum.

[3] H. GRENIER, *Marile doctrine morale*, Ed. Humanitas, Colecția *Ce știu?*, București, 1995, p. 9.

[4] *Psaltirea Proorocului și Împăratului lui David*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediția a opta, București, 1994.

[5] *Psaltirea*, Catisma a patra, Psalmul 24, 9.

[6] *Psaltirea*, Catisma a cincea, Psalmul 32, 1, 4.

[7] *Psaltirea*, Catisma a cincea, Psalmul 33, 14, 16.

[8] *Psaltirea*, Catisma a cincea, Psalmul 36, 31.

putea înțelege noțiunea de om drept aici ar fi acela de om credincios, de om care respectă și aplică Legea Domnului, adică legile divine în viața de zi cu zi.

Încercând să răspundă întrebărilor dacă există dreptate la Dumnezeu și dacă justiția lui Dumnezeu este adevărată, în plin Ev Mediu, Thoma De Aquino^[1] ajunge la concluzii din care redăm doar câteva^[2] dintre cele care ne-au atras atenția: „Ar părea că la Dumnezeu nu există dreptate [...] lui Dumnezeu nu i se atribuie [...] dreptatea”, „[...] fiecare face totul din libertatea de voință, nu acționează după dreptate”^[3]. Citându-l pe Apostolul Pavel, „Dumnezeu săvârșește toate după sfatul voinței sale”^[4], ajunge la concluzia că lui Dumnezeu nu trebuie să i se atribuie simțul dreptății. Și continuă: „actul de dreptate înseamnă a se reda cuiva un drept. Dar Dumnezeu nu e debitor nimănui. Deci lui Dumnezeu nu i se potrivește dreptatea”^[5]. Ceea ce la Dumnezeu este lege a dreptății este just potrivit voinței sale drepte. Dacă în cazul oamenilor este vorba despre a acționa conform unei legi stabilite de un superior, „Dumnezeu își este lege sieși”. Justiția divină acționează dând fiecăruia ce i se cuvine, conform propriei sale naturi și condiționări, dar nu ca și cum Dumnezeu ar fi dator cuiva: când Dumnezeu pedepsește pe cineva este drept căci pedeapsa este justificată de încălcarea legii divine, când îi cruță pe cei răi Dumnezeu este tot drept manifestându-și astfel bunătatea sa^[6]. Ar rezulta de aici că Dumnezeu este și legiuitor și judecător, flexibil în ambele ipostaze, adaptându-se după caz. Mai mult, rezultă și faptul că Dumnezeu când împarte dreptatea nu pune un șablon, justiția lui Dumnezeu fiind în funcție de circumstanțele interne și externe ale fiecărei situații, personale sau exterioare ale fiecărui credincios în parte.

Sigur, lucrurile sunt mult mai profunde, dar, în câteva cuvinte, am încercat să arătăm diferența de înțeles atribuită termenilor drept, dreptate, justiție din perspectivă creștină. În alte confesiuni religioase^[7] legea divină, respectiv justiția divină pornește de pe alte baze, și capătă pe alocuri cu totul alte conotații decât în creștinism, dar, de asemenea, diferite de dreptul și justiția statală.

Trebuie avută în vedere, însă, și distincția dintre legea divină, dreptul divin, justiția divină și dreptul canonic.

^[1] THOMA DE AQUINO, membru al Ordinului dominican, a trăit în secolul al XIII-lea, canonizat în anul 1323, a scris și a interpretat scrierile bisericești, dovedind o gândire cu mult înaintea timpului său.

^[2] THOMA DE AQUINO, *Summa theologiae. Despre Dumnezeu*, Ed. Științifică, Colecția mirturi-societate, București, 2000, p. 343-351.

^[3] THOMA DE AQUINO, *Idem*.

^[4] *Epistola către Efeseni*, I, 2.

^[5] THOMA DE AQUINO, *op. cit.*, p. 344.

^[6] THOMA DE AQUINO, *op. cit.*, p. 345.

^[7] A se lua în calcul filosofii asiatice ce stau la baza hinduismului, budismului, shintoismului, precum și bazele și interpretarea diferite în islamism, în misticismul tribal ș.a.

Potrivit unei definiții consacrate în materie, prin *legea divină* se înțelege „ansamblul de factori juridici care îl au pe Dumnezeu ca emitent și cărora normele umane îi sunt subordonate (...)”^[1].

Prin *drept divin* am putea înțelege o prerogativă cerească, dumnezeiască, excepțională, ce provine de la divinitate (oricare ar fi ea luată în calcul). Se poate întâlni în expresii cum ar fi: are drept divin la bani sau are drept divin la a fi iubit ș.a. A nu se confunda cu dreptul natural^[2].

Dreptul canonic sau *dreptul religios*, sau *Dreptul Bisericii Creștine* constă în „suma tuturor principiilor și normelor după care se conduce întreaga Biserică Creștină sau, cu alte cuvinte, domeniul particular al dreptului care reglementează sau coordonează relațiile umane în interiorul Bisericii”^[3], adică un sistem de norme create de om. Ca exemplu, în acest sens, a se vedea Codul de Drept Canonic revizuit în timpul Pontificatului Papei Ioan Paul al II-lea^[4].

Totodată, ne raliem ideii potrivit căreia aproape întotdeauna a fost prezent în societatea umană un anumit grad de interferență între categoriile și procedurile legislațiilor bisericești și cele laice^[5], o legătură regăsită pretutindeni în istorie între drept și religie^[6].

În prezent, dincolo de libertatea credințelor religioase consacrată în Constituția României^[7] și în jurământul pe care îl depun magistrații^[8], Președintele României^[9], persoanele chemate să depună mărturie în instanță^[10] ș.a., este luată în calcul și pedeapsa divină prin formula finală: „Așa să-mi ajute Dumnezeu”. Rostind această formulă, martorii credincioși care sub jurământ dau declarații mincinoase își asumă,

^[1] Apud M. HAROSA, *Drept canonic*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 29.

^[2] Pentru referiri la dreptul natural, a se vedea *Infra*, Capitolul I. Introducere în studiul dreptului ... 1.4. Dreptul natural.

^[3] Apud M. HAROSA, *op. cit.*, p. 15.

^[4] *Codul de drept canonic* (revizuit în anul 1983), Ed. Sapiientia, Iași, 2004.

^[5] Pentru dezvoltări, a se vedea M. HAROSA, *op. cit.*, p. 11 și urm.

^[6] A. VĂLLIMĂRESCU, *Tratat de enciclopedia dreptului*, Ed. Lumina Lex, București, 1999, p. 84. Interesantă este afirmația potrivit căreia majoritatea popoarelor se supun regulilor de drept mai degrabă dacă cred în originea lor supraomenească; astfel, se supun regulii de drept dacă le trezește *sentimentul mistic*.

^[7] Constituția României, art. 29.

^[8] Legea nr. 304/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, art. 34 alin. (1).

^[9] Constituția României, Titlul III. Autoritățile publice, Capitolul II. Președintele României, art. 82. Validarea mandatului și depunerea jurământului, alin. (2).

^[10] Codul de procedură penală, art. 121; Codul de procedură civilă art. 319.

pe lângă justiția laică (pedeapsa aplicată pentru mărturie mincinoasă^[1]), și justiția divină pentru încălcarea legii Domnului^[2].

Justiția divină ar însemna aici o pedeapsă divină, cu modalitate de materializare necunoscută, mai blândă sau mai aspră, doar anticipată, fără certitudinea existenței ei, în cazul în care o anumită persoană încalcă legea divină. *Justiția divină* este de obicei considerată ca fiind deasupra tuturor dorințelor și acțiunilor omenești. Ea intervine atunci când cineva încalcă *o lege divină*, sau când se știe că a provocat un rău altuia, cauzând astfel suferință indirect și Domnului/Creatorului Suprem – căci toți suntem copii Lui.

A nu se confunda misticismul cu religia, legea domnului, dreptul canonic. Misticismul ar fi mai degrabă o căutare, un dor al inteligenței umane de conectare cu creatorul (oricare ar fi el și oricum ar fi denumit) și întreaga sa creație.

1.1.2.3. În științele exacte, cum ar fi tehnica, matematica, geometria, fizica etc., dar și în limbaj cotidian, întâlnim expresii care atestă utilizarea termenului „drept” din punct de vedere fizic, cum ar fi:

a) *linie dreaptă* – linie care unește două puncte din spațiu pe drumul cel mai scurt;

b) *unghi drept* – unghi format din două *drepte* (linii drepte) perpendiculare una pe cealaltă;

Exemple: *prismă dreaptă; drept în față; mă uit drept înainte; a merge drept; drept ca bradul; trasez o linie dreaptă; unesc punctele A și B printr-o linie dreaptă; trasez o linie dreaptă perpendiculară pe (...); câmpie dreaptă*^[3] ș.a.

1.1.2.4. În limbaj cotidian în limba română, termenul „drept” este utilizat și în alte în expresii uzuale^[4] fără a avea vreo legătură exclusivă cu juridicul, fizica ori religia, cum ar fi:

a) *drept (pentru) care* – cu sensul de concluzie, prin urmare;

b) *drept deasupra ta* – cu sensul de orientare spațială, determinare spațială: chiar deasupra ta;

[1] Închisoare între 6 luni și 3 ani sau cu amendă, sau între un an și 5 ani, în funcție de circumstanțe, conform Codului penal, art. 273. Mărturia mincinoasă.

[2] A se vedea Decalogul (sau cele zece porunci) în Vechiul Testament, „9. Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui”.

[3] DEX, p. 319-320.

[4] *Ibidem*.

c) *spune drept! spune drept cum s-au derulat faptele! spune drept ce ai făcut!* – cu sensul de adevăr: a spune adevărul; a vorbi deschis, sincer.

Ce-i drept; Ce e drept e drept – recunoașterea unui adevăr incontestabil;

Cu drept cuvânt – adevărat, în mod întemeiat, pe bună dreptate;

d) *a avea drept scop principal* – cu sensul de orientare a gândului/acțiunii;

e) *drept cine te crezi?* – expresie utilizată uneori de cei deranjați (subiectiv) de faptul că o persoană ar pretinde mai mult decât merită sau își arogă calități mai mult sau mai puțin reale;

f) *drept cine mă iei?* – expresie utilizată uneori de cei deranjați (subiectiv) de faptul că o persoană i-ar subaprecia, ignorându-le calitățile/valoarea personală;

g) „– Simonini, mi-a spus el, dumneata m-ai luat desigur *drept* prost și erai gata să mă faci să trec *drept* un falsificator pe lângă părinții din Compania lui Iisus ...”^[1] – a confunda o persoană cu alta și/sau a da de înțeles despre o persoană altceva decât realitatea;

h) *Drepti!* – formulă de comandă militară pentru luarea acestei poziții;

i) *luptă dreaptă* – înfruntare corectă, fără șiretlicuri;

j) *privire dreaptă* – fără ascunzișuri, deschis, direct;

k) *haină dreaptă, croială dreaptă* (fustă, pantaloni, haină ș.a.) – croită simplu, fără cute, fără clini;

l) *a călca drept* – a avea o purtare buna, cinstită;

m) *mâna dreaptă/piciorul drept; partea dreaptă a clădirii; în dreapta/la dreapta/din dreapta* – substantivat; ca orientare spațială.

n) *a merge drept la facultate* – direct, fără oprire, fără a se abate din drum;

o) *de-a dreptul* – în mod direct, fără ocolișuri.

p) *a se odihni cu dreptii!* – metaforic, a fi mort.

r) *a i se pune soarele drept în inimă!* – metaforic, a i se face foame.

Pot exista situații în care aceeași expresie să aibă înțelesuri diferite, în funcție de perspectiva interpretării: filosofică, religioasă, fizică, după cum reiese din cele deja expuse. *De exemplu: Cale dreaptă* (poate fi interpretată fie în sensul fizic, fie în sensul alegerii unei vieți corecte, potrivit cu normele societății respective); *om drept* (om cinstit, obiectiv, om care respectă regulile, sau om care stă drept – *de exemplu: drept ca bradul*).

Considerăm că este esențial pentru orice jurist să cunoască cât mai multe expresii în care termenul drept este utilizat și în alte sensuri decât cel juridic. În felul acesta,

[1] UMBERTO ECO, *Cimitirul din Praga*, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 225.